

DÖVLƏT RƏMZLƏRİ və ONLARIN TƏDBİRLƏRDƏ İSTİFADƏSİ, YERLƏŞDİRİLMƏSİ HAQQINDA

Zəhra Qəniyeva,
AMEA Məhəmməd Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutunun magistrantı
E-mail: zehra.qeniyeva@mail.ru

Dünyanın bütün dövlətlərinin özünəməxsus dövlət rəmzləri mövcuddur və onların tarixi keçmişlərindən tutmuş gələcəklərinə doğru olan prinsipləri özündə əks etdirir. Hər bir xalqın milli düşüncəsi atributlarında da öz əksini tapmalıdır. Çünki atribut ölkənin dünya arenasında var olmasını sərgiləyən vizit vərəqidir. Dövlətini yaradan hər bir xalq ilk növbədə öz atributlarını təsis edir. Azərbaycan xalqının da öz fikrini, düşüncəsini, siyasi müstəqilliyini əks etdirən bayraqdan, gerbdən, himndən ibarət dövlət rəmzləri mövcuddur. Əsas qanunumuzun 23-cü maddəsində yazıldığı kimi, Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri – Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı, Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi və Azərbaycan Respublikasının Dövlət himnidir. Deməli, Azərbaycan Respublikasının təqdimat vəsiqələrindən, dövlətçilik rəmzlərindən biri onun Milli Bayrağı – Dövlət bayrağıdır. Milli bayraq siyasi, ideoloji, mənəvi baxımdan bir millətin və bu milləti təşkil edən dövlətin mövcudluğunu təsdiqləyən rəmzdir. “Bayraq” sözü ümumtürk mənşəlidir və tarixi çox qədimdir.

Dövrün, dövlətin, hadisələrin ən önəmli əlamətlərini özündə əks etdirən bayraqlar mühüm tarixi abidə olmaqla yanaşı, bütün təsviri,

emosional və psixoloji vasitələri kompleksi ilə insanın ağıl və hisslərinə ideoloji təsir vəzifəsini yerinə yetirir. Cəmiyyətin həyatında baş verən bu və ya digər hadisələri əks etdirir, onların açılmasına yardım göstərir (1, s. 3).

Arxeoloji tapıntılar Azərbaycan ərazisində standart formalı bayraqların hələ Tunc dövründə istifadə edildiyini təsdiqləyir. Şəmkir və Şəki rayonlarında aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı aşkarlanmış buyuzlu maral, üzərində səkkizguşəli ulduz, şüalanən günəş və müxtəlif həndəsi naxışlar olan dairəvi lövhə və başqa formalı tunc standartlar, çox güman ki, qəbilə başçısının və ya hökmdarın hakimiyyətinin rəmzi kimi çıxış edirdi. Bu gün Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin də ekspozisiyasını bəzəyən bu növ standartlar, alimlərin rəyinə görə, xüsusi taxta sapa taxılırdı (6, s. 39–40). Maraqlıdır ki, Azərbaycanda tapılmış standartların əksəriyyəti buyuzlu heyvan təsvirlidir. Ehtimal edilir ki, belə formalı standartlar tilsim rolunu oynayır. Dövlətçiliyin ən önəmli əlamətlərindən sayılan bayraqların ta qədim dövrlərdən hərbi işdə və dövlət tədbirlərində praktiki və mənəvi əhəmiyyəti bilavasitə Azərbaycana aid müxtəlif qaynaqlardakı məlumatlarda da təsdiq olunur.

Moisey Kalankatlının “Albaniya tarixi” əsərində həm albanların, həm də ilk orta əsrlərdə onlarla döyüş meydanında qarşılaşan türklərin bayraqlarının təsviri vardır (5, s. 151). Türk dünyasının təkraredilməz abidəsi “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında düşmən hücumunun qarşısını ala bilən Salur Qazanın qardaşının kafərin tuğu ilə sancağını qılıncladıqı və yerə saldıqı göstərilir (4, s. 50, 149, 265). Bu isə düşmənin məğlubiyyəti demək idi. Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyində saxlanılan müxtəlif xarakterli bayraqlar müstəqil dövlətçiliyimizin rəmzi kimi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Həmin bayraqlar hələ XIX yüzilin əvvəllərindən başlayaraq müxtəlif yollarla əsasən döyüş meydanından, Azərbaycandan çıxarılmış, həmin əsrin sonunda isə Tiflisdə açılan Qafqaz Hərbi Tarix Muzeyinə verilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk illərində – 1919-cu il aprelin əvvəlində Azərbaycan dövlətçilik tarixini əks etdirən tarixi bayraqların Vətənə qaytarılması məsələsi ortaya çıxdı. Azərbaycan dövlətinin hərbi naziri Səmədağa Mehmandarovun göstərişi ilə baş qərargah tərəfindən Azərbaycanın Gürcüstanda atəşəsi olan podpolkovnik Məmməd bəy Əliyevə Tiflis muzeylərində saxlanılan Azərbaycana aid bayraq və başqa dövlətçilik rəmzlərinin Bakıya qaytarılması haqqında Gürcüstan hökumətindən razılıq alınması təklif edilmişdir (1, s. 5). Cümhuriyyət dövründə qaldırılan bu təşəbbüs

1920-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Dövlət Muzeyi yaradıldıqdan sonra I Ümumazərbaycan Diyarşünaslıq qurultayında yenidən gündəmə gətirildi. Elə həmin il Azərbaycan Dövlət Tarixi Muzeyi xanlıqlara, çar ordusuna xidmət edən azərbaycanlı generallara və ayrı-ayrı müsəlman alaylarına məxsus bayraqları əldə edə bildi. Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il noyabrın 12-də qəbul edilmiş konstitusiyasına görə, Azərbaycan dövlət bayrağı, gerbi və himni milli atributlar hesab edilir (3, s. 9).

Prezident İlham Əliyevin 18 noyabr 2009-cu il tarixli fərmanından sonra 9 Noyabr tarixi "Dövlət Bayrağı günü" kimi dövlət səviyyəsində qeyd olunur və həmin gün qeyri-ış günü sayılır. Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının istifadəsi qaydaları haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu 12 müddəadan ibarətdir. Qanunun 3-cü maddəsi bayrağın yerləşdirilməsinə həsr olunub. 3-cü maddədə Azərbaycan Respublikası Dövlət bayrağının yerləşdirilməli olduğu yerlər göstərilir. Bura Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin iclas salonu, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin iş otağı, Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi sədrinin iş otaqları və s. daxildir.

Dövlət Bayrağı Muzeyi – 9 noyabr 2010-cu ildə, Dövlət Bayrağı günündə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən açılıb. Muzey cənab prezidentin müvafiq sərəncamı ilə 2010-cu il sentyabrın 1-də paytaxt Bakı şəhərində təntənəli açılış mərasimi keçirilmiş Dövlət Bayrağı Meydanında yaradılıb.

Azərbaycanlı memar və dizaynerlərin layihələri əsasında qurulan və tərtibatında müasir dizayn texnologiyalarından istifadəli muzeydə müxtəlif dövrlərdə Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş dövlətlərin, xanlıqların, o cümlədən İrəvan xanlığının bərpa edilmiş bayraqları nümayiş olunur. Orada həmçinin XVII–XVIII əsrlərə aid bayraqların uc elementləri, gerblər, Azərbaycan Respublikasının müxtəlif illərdəki konstitusiya broşürləri də vardır. Muzeydə poçt markaları, pul nişanlarının nümunələri, orden və medallarla, Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaranması, formalaşması və inkişafını, prezident İlham Əliyevin ölkəmizin tərəqqisi ilə bağlı fəaliyyətini əks etdirən çoxsaylı fotolar və sənədlərlə tanışlıq da mümkündür.

Paytaxtın mərkəzində 162 metr hündürlükdə dalğalanan və dünyanın diqqətini çəkən üçrəngli Azərbaycan bayrağı 1918-ci ildən tarixə yazılıb. Şəhərin müxtəlif nöqtələrindən aydın görünən əzəmətli ay-ulduzlu bayraq türkçülüüyü, müasirliyi və islamı özündə birləşdirir. 2450 kvadratmetr sahəsi olan meydanda ucalan bayrağımızın dirəyi hündürlüyünə görə "Ginnesin rekordlar kitabı"na düşüb.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin təəcəssümü ilə müqəddəs rəmzlərimizdən olan milli gerb hər bir xalqın, dövlətin, şəhərin milli və dini, mifik görüşlərini, eyni zamanda tarixi, siyasi, ideoloji və mədəni baxışlarını əks etdirir. Bu baxımdan Dövlət gerbimiz həm simvolların zəngin ahəngdarlığı, həm də dövlətçiliyimizin, xalqımızın tarixi və mədəniyyətini hərtərəfli əks etdirməsi ilə digər ölkələrin gerblərindən fərqlənir.

Dövlətin möhürlərdə, pul nişanlarında, blank və başqa rəsmi sənədlərdə təsvir olunan fərqləndirici nişanı gerbdir. Bayrağımızdan fərqli olaraq ADR dövründə digər rəmzlər rəsmi şəkildə qəbul olunmamış, yalnız onların qəbulu barədə 1920-ci il yanvarın 30-da hökumət tərəfindən müsabiqə elan edilmişdi. Müsabiqənin müddəti 1920-ci il mayın 1-də qurtarmalı idi. Müsabiqə Xalq Cümhuriyyətinin rəmzlərinin, orden və medallarının ilk nümunələrinin meydana çıxma-

sını sürətləndirdi. Həmin rəmzlərin bədii həllində zamanın nəfəsi, əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış «Molla Nəsrəddin»çi rəssamlardan Ə.Əzimzadənin, O.Şmerlinqin, İ.Rotterin, R.Telinqaterin yaradıcılığına xas üslub xüsusiyyətləri diqqəti cəlb edir. 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikasının yeni milli gerbinin yaradılması üçün müsabiqə elan olundu. Lakin təqdim edilən eskizlər Milli Məclis üzvləri tərəfindən qənaətdici sayılmadığı üçün vaxtilə mövcud olmuş gerb layihəsinin bərpası məqsəduyğun hesab edildi. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Azərbaycan dövlətinin rəmzləri adlı qanun 23 maddədən ibarətdir (2).

Azərbaycan Respublikasının Dövlət gerbi Azərbaycan dövlətinin müstəqillik rəmzidir. Dövlət gerbində palıd budaqlarından və sünbüllərdən ibarət qövsün üzərində yerləşən Şərq qalxanının təsviri verilib. Qalxanın üstündə Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağının rəngləri fonunda səkkizguşəli ulduz, ulduzun mərkəzində alov təsviri vardır.

Dövlət gerbinin təsvir olunduğu yerlər: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin iqamətgahı və xidməti kabineti, Azərbaycan Respublikasının bütün məhkəmələri, Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda dövlət orqanlarının binaları və s. Bu gün dərslərdə, nəşrlərdə, müxtəlif çap məhsullarında gerbimiz verilir. Şagirdlərin hər gün təmasda olduğu kitabların üzərində gerbimizin təsviri ona böyük məhəbbət bəslənməsinə şərait yaradır. Azərbaycanın dövlət gerbinə sevgi azərbaycanlılıq sevgisinin daha geniş səviyyədə formalaşmasına gətirib çıxarır. Gerbimizin azərbaycanlılıq ideologiyasının yaşamasında, təbliğatında böyük rolu olduğunu deyən tədqiqatçılar hesab edirlər ki, gerbə sayğı göstərən hər bir kəs dövlətinə sədaqətlidir. Azərbaycan torpağının, Azərbaycan insanının, Azərbaycan təbiətinin, Azərbaycan inancının, milli-mənəvi qüdrətinin dəyərli simvollarından olan gerbimiz hələ uzun əsrlər xalqımızın etiqad, könül sevgisi ilə bəzədiyi bir simvol olaraq yaşayacaq. Xalqımızın maddi-mənəvi mədəniyyətinin zənginliyini ifadə edən rəmzlərdən biri də Azərbaycan Respublikası-

nın Dövlət himnidir. “Himn” sözü yunanların “humons” sözündən olub Qədim Yunanıstanda allahların və qəhrəmanların şərəfinə oxunan nəğmə mənasında işlənmişdir. Himn Avropa ölkələrində XIX əsrə qədər dini nəğmə və mahnıları səciyyələndirən mətn idi. Müasir dövrdə “himn” sözü beynəlxalq dövlətçilik terminologiyasında “dövlət tərəfindən qəbul edilən milli müstəqillik və milli birlik rəmzi olan təntənəli musiqi əsəri, nəğmə, marş” mənasında sabitləşmişdir. Həmin termin Azərbaycan dilində də eyni məna və funksiyaları istifadə etməkdədir. Ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanın Dövlət himni haqqında demişdir: “Azərbaycanın gözəl himni var... Bunun müəllifi bizim böyük bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyovdur. Himnimizin sözlərini böyük şairimiz Əhməd Cavad yazıbdir. Onun musiqisi də çox gözəldir, sözləri də çox mənalıdır”. Dövlət himni dövlətçiliyimizin əsas atributu olub milli birliyimizin – azərbaycançılığımızın müqəddəs rəmzidir.

Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə yazılan bu milli marşı öz iclasında geniş müzakirəyə çıxardı və 27 may 1992-ci il tarixində qəbul edilən “Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə təsdiqlədi.

Dövlət himnindən istifadə qaydaları və mexanizmi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, yuxarıda adları çəkilən qanunlar və “Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni haqqında əsasnamə” ilə tənzimlənir. “Əsasnamə”yə görə, Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni aşağıdakı hallarda və göstərilən qaydalara uyğun ifa olunur (2): Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Milli Məclisin (parlamentin) iclaslarına gələn zaman; Milli Məclisin sessiyaları başlananda və qurtaranda; dövlət bayramlarına həsr olunmuş təntənəli yığıncaqların, iclasların açılışı və bağlanması zamanı; hər gün Milli televiziya və radio efirinin əvvəlində və axırında; Azərbaycan xalqının və dövlətinin həyatında çox mühüm tarixi hadisələr münasibətilə; görkəmli siyasi, dövlət, hərbi xadimlərin, milli qəhrəmanların, elm, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin şərəfinə abidələrin və lövhələrin açılışı zamanı; dövlət və

ictimai orqanlar, müəssisələr, idarələr və təşkilatlar tərəfindən keçirilən mərasimlər və digər təntənəli tədbirlər zamanı Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı qaldırılarkən; ölkəmizə rəsmi görüşə gələn xarici dövlət və hökumət başçıları qarşılanarkən və yola salınarkən müvafiq ölkənin dövlət himni səsləndirildikdən sonra; Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində Dövlət himninə hökmən ifa olunduğu başqa hallar da nəzərdə tutula bilər. Dövlət himni orkestr, xor, orkestr-xor tərəfindən, yaxud başqa vokal üsulla və alətlər vasitəsilə ifa olunur. Bunun üçün səsyzma vasitələrindən də istifadə edilə bilər. Bütün hallarda Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni tam ifa olunur və “Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni haqqında” Azərbaycan Respublikasının 1992-ci il 27 may tarixli qanunu ilə təsdiq edilmiş mətnə və musiqi redaksiyasına tam müvafiq surətdə ifa olunmalıdır. İfa zamanı oradakılar himni ayaq üstə dinləməli və ya oxumalıdır. Hərbi hissələrdə, hərbi gəmilərdə, daxili işlər və milli təhlükəsizlik orqanlarında Azərbaycan Respublikası Dövlət himninə ifa olunması, habelə himn ifa edilərkən hərbi qulluqçuların, daxili işlər və milli təhlükəsizlik orqanlarının sırası və rəis heyətinə aid şəxslərin əsgəri rəsmi təzim etməsi hərbi nizamnamələrlə və həmin qurumların rəhbərləri tərəfindən müəyyən edilən qaydalarla tənzimlənir. Azərbaycan Respublikası Dövlət himninə musiqisi və mətni “Azərbaycan dili” kitabının birinci səhifəsində (eləcə də digər dərsliklərdə) dərc olunur.

Bu gün Azərbaycan gəncliyinin qarşısında duran başlıca vəzifələrdən biri Azərbaycanın dövlət rəmzlərinə – bayrağına, gerbinə və himninə hörmət, ehtiram ruhunda tərbiyə edilməsidir. Bu yol vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasına, Azərbaycanın müstəqilliyini əbədi edəcək vətənpərvər gəncliyimizin yetişdirilməsinə nail olmaqdan ibarətdir. Milli müstəqilliyin, azadlığın müqəddəs atributlarına – bayrağa, gerbə, himnə münasibət, əslində, hər bir Azərbaycan vətəndaşının, hər bir azərbaycanlının dövlətimizə, millətimizə, dövlətçiliyimizə münasibətini əks etdirir. ♦

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan bayraqları. Kataloq. Bakı, “Elm”, 2005. 88 s.
2. Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri. Yenidən işlənmiş nəşri. Bakı, “Nurlan”, 2008. – 56 s.
3. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, “Qanun”, 2009. 68 s.
4. “Kitabi-Dədə Qorqud”. Bakı, 1988. 265 s.
5. Moisey Kalankatlı. Albaniya tarixi. Rus dilindən tərcüməsi Ziya Bünyadovundur. Bakı, 1993, 272 s.
6. Луконин В.Г. Искусство древнего Ирана. – М.. 1977. 232 с.
7. <http://www.president.az/articles/1028>

Резюме

Данная статья посвящена изучению и размещению государственных символов Азербайджанской Республики. Проведенное исследование дает обширную информацию и обобщает знания о национальных государственных атрибутах Азербайджанской Республики – флаге, гербе и гимне. В статье подчеркивается положение данных государственных атрибутов в Конституции Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: Азербайджан, государство, национальный, символ, флаг, герб, гимн.

Summary

This article dedicated to observation and placement of state symbols of Azerbaijan Republic. Conducted research provides extensive information, also generalizes knowledge about national symbols of Azerbaijan Republic – flag, coat of arms and anthem. Presented article reflects character of state symbols in Constitution of Azerbaijan Republic.

Key words: Azerbaijan, state, national, symbol, flag, coat of arms, anthem.